
*В.М. Москалюк,
кандидат педагогічних наук,
доцент Східноукраїнського національного університету
імені В.Даля*

КВАЗІТЕОДИЦЕЯ: ДЕЕСТЕТИЗАЦІЯ ЕСТЕТИЧНОГО

Мовне питання становить сьогодні чи не найактуальнішу проблему в Україні. Невипадково науковими розвідками названої проблеми займається широке коло науковців: Р.Кісь, В.Іванишин, Я.Радевич-Винницький, С.Кримський, В.Кубайчук, О.Федик, О.Пінчук, П.Червяк, П.Ситник, А.Дербак, Л.Масенко та ін. Актуальність цієї проблеми зумовила потребу дослідження антиестетичної сутності квазітеодицеї як штучної підміни об'єктивної мовної дійсності вигаданим світом ідеологічної мовної реальності. Головною метою статті є доведення того, що квазітеодицея породжує алогізм, дискредитацію почуттєвого початку. Тотальна пропаганда і мовний терор, котрими створюється квазітеодицея, викликають розпливчастість словесних форм, а разом з ними - непевність мовної картини національного естетичного простору.

Кожна національна мова є естетичним усвідомленням світу, в якому предмети цього світу і сама суб'єктивність нації пізнаються разом у творчій інтуїції-емоції і неподільно виявляються у слові. Це пізнання, осягнення нації як світового суб'єкта, хоч би яким реальним воно було, не є знанням, здобутим через пізнання, тобто через концептуальну об'єктивацію. Світ трансценденції, що міститься у мові, дає змогу розкрити, осягнути цю націю в її суттєвості, потаємній відмінності, інтимності її екзистенції. Протягом історії тотальна пропаганда і мовний терор проти української мови поступово вбивали свободу українства як нації, вбивали право на вільну об'єктивацію кожного представника цієї нації. Вбивали, не зважаючи на те, що людина – не лише *homo sapiens*, а й *homo loguens*, більше того, вона насамперед *homo loguens*.

Мовний простір народу творить свій особливий автономний всесвіт, котрий врешті-решт і виявляє метафізичну істину цього народу. Квазітеодицея націєбуття, яка виникає як наслідок тотальної пропаганди і мовного терору, приводить до звуження, зубожіння цього національного світу: “Бо день закрився для нього, замкнувся, як діафрагма фотооб’єктива, стулився, як пообідня квітка нагідки” [5, 101]. Реальність, котра об’єктивується в національній мові, є реальністю трансцендентного світу нації як суб’єкта світового процесу. Мовний терор ігнорує суб’єктивність нації як таку. Політика тотальної пропаганди і мовного терору спрямована на перекреслення, знищення мікрокосму нації, коли не приймається до уваги не лише невичерпна глибина цього національного космосу, – перекреслюється наявна цілісність нації як духовного утворення та екзистенційна комплексність обставин націєбуття: природних даних, вільного вибору, уподобань, слабкостей, чеснот, любові і страждань, тобто та неповторна аура внутрішнього життя, котра лише і надає смислу існуванню нації як світового суб’єкта.

Бути об’єктом пізнання зовні, бути відомим для навколишнього світу народ може переважно через мову. Тому заборона цієї мови є заборonoю народу, зведення всіх зусиль його багатівкового історичного становлення нанівець. Народ своєю мовою являється світові у власній суб’єктивності самій по собі і в цьому унікальному акті самовиявлення народ нація пізнається світом вже не лише як об’єкт, а й як суб’єкт в усій глибині і змістовності його суб’єктивності. Без мови народ, нація були б викреслені з об’єкт-суб’єктного світового простору, були б невідомими, певною мірою являли б собою “ніщо”, були б незраними у власній істині, у власному існуванні для себе і світу. Саме такі умови створювались тотальною пропагандою і мовним терором, що забезпечували виникнення квазітеодицеї, викривлення площини національного буття.

Тотальна пропаганда і мовний терор, що є виявами лінгвоциду і призводять до створення квазітеодицеї націєбуття, є, по суті, початком тотальної уніфікації всієї системи загальнолюдських цінностей, у котрій ментальне розрізнення світових народів поступово стирається. Зрозуміло, що в процесі такої уніфікації на межу вимирання стає величезний набуток людства: самобутність

народів. Як наслідок це може призвести до катастрофи всієї людської цивілізації. Квазітеодицея породжує несправедливість щодо буття певної нації чи народу, робить неможливою ніяку надію на це буття. Безмовна нація, котру не пізнав світ, не має й глибокого досвіду свого власного існування, своєї власної суб'єктивності. Такій нації лишається тільки досвід безмірної самотності, тяжіння до ентропії.

Народ, нація на шляху свого історичного становлення вершить низку дій. Усвідомлення цих дій занурене в непрозорий досвід національної суб'єктивності. У цьому досвіді все – навіть найгірші муки й ганьба – є причетними до нації, породжені нею в унікальній свіжості сприйняття того чи іншого моменту долі; вони заглиблені в цю материнську атмосферу, котра впливає з національної суб'єктивності. Це усвідомлення, ці враження виливаються у національній мові. Тому терор проти мови є терором проти нації, її долі і подальшого розвитку. Квазітеодицея не дає змоги для нації розглядати своє національне буття як цілісність у моменті світової вічності. Лише в мові і через мову нація не тільки пізнає себе і власне життя в екзистенційному світі, а й осягає інші нації як суб'єктів з власними глибинами їх буття. Тотальною пропагандою і мовним терором робляться спроби універсалізації й обезличення народів і націй, підведення їх до певних мовних стандартів. Нація, засобами політики тотальної пропаганди і мовного терору, насильницьки перетворюється з суб'єкта на об'єкт сприйняття, і об'єкт цей, полишений чи не найголовнішої суб'єктивної ознаки – мови, зазвичай пізнається хибно. Тому зрозумілою є та любов до рідної мови, котра властива українському народові, і той опір, котрий зустрічали прояви лінгвоциду. “Суспільство існує лише й саме завдяки тому, що історична людина є здатною до протистояння – не революційного, не класового. Вона протистоїть тим, що усвідомлює себе як “Я”. Людина, котра усвідомлює себе в протистоянні, є людиною культури. Власне, *бути* (Курсив мій. - В.М.) для людини означає бути в культурі” [7, 33-34].

Любов до рідної мови і боротьба за її вільне й широке використання, поєднуючись, дають у своєму синтезі трагічність націебуття, бо любов – це жертва, а свобода містить у собі зерно страждання. Проте жертва і страждання у цій боротьбі перестають

бути рабськими, принизливими і безглуздими. Мовний терор є явищем трагічним у житті нації; усяка трагедія вивільнює потаємні сили національного духу, глибинний потенціал, котрий і відзначає здатність нації до саморефлексії. Ці сили здатні протистояти створенню квазітеодицеї національного буття. “Великість і сила міряються силою протилежного..., інтенсивність і глибина нашого “Я” підноситься тим більше, чим більше суперечності що його роздирають і серед яких воно все ж таки має лишитися самим собою” [3, 51].

Тотальна пропаганда і мовний терор, котрі створюють квазітеодицею національного буття, виявляють абсурдність взаємовідносин між народами, коли один народ пригнічує інший. За таких умов спостерігається ув’язнення людини у мовній тюрмі, котре відбувається в умовах тотальної держави. Ці тоталітарні сили, віднімаючи у народа мову, знецінюють народ, перетворюють його на пішака, котрий поглинає систему готових мовних та інших формул і виконує визначені “соціальні функції”. Сили пригнічення порушують гармонійне, вільне екзистенційне буття нації, створюють умови для виникнення квазітеодицеї. Тотальна пропаганда і мовний терор лишають народ життєвої сили і призводять до його загибелі, оскільки безповоротно замикають ті глибокі сутності, котрі самовиявляються у динаміці націєбуття. Завдяки мові, народ, нація являють собою автономне утворення, незалежний всесвіт, що живе власним життям, за властивими йому законами. Винаходячи світ у мовних образах, народ кожного разу відкриває його для себе заново і світ цей становить для нього найбільш глибоку й реальну істину. Лише народ, не зв’язаний ніякими догматичними системами чи заборонами, народ, котрий виявляє себе світові у мові, є спроможним відкривати істини і значення буття, тим більш дорогі і цінні і взірцеві, чим більш вільним буде це мово-явлення світові. Тотальна пропаганда і мовний терор вносять дисгармонійну ноту у націєбуття. Народ перестає бути самим собою, національна неповторність стирається, її більше не існує. Відбувається роздроблення мовного національного світу, витіснення і знищення його іншим. Мовний терор брутально не визнає права народу, нації на власну мову, не визнає її “монадності”, її чеснот, її здатності до явлення собою цілого світу в межах нації. “Мова як сакральне явище дає насамперед

людині відчуття окремішності її як духовного феномена, мова підносить людину над світом природи, виділяє її як богоподібний феномен, як особливий інтелектуальний феномен, спроможний овоювати цей світ... Тому ми наголошуємо, що мова виконує роль духовного самореалізатора людини, вона дає людині можливість зреалізувати себе як духовна істота” [8, 40].

Отже, мова, слово має сакральне значення, містить у собі ту безліч сакральних смислів, котра сягає архаїчних глибин націєбуття, становить основу естетичної свідомості нації. “... У слові відбувається зустріч сакрального та естетичного, які настільки пов’язані між собою, що саме слово сприймається одночасно і як сакральне, і як естетичне. Таким чином, у слові сакральне реалізує себе як естетичне, естетичне як сакральне” [9, 182].

Сакральне є вірою у певний непорушний постулат, котрий не підлягає ніяким сумнівам. Створення квазітеодицеї є брутальною підміною сакрального на суцільну ідеологему, яка й має становити нову сакральність. Проте за суцільною ідеологемою цією новою сакральністю тоталітарного режиму не стоїть глибинна онтологія нації. Заміна онтологічної сакральності на лозунгову ідеологему незмінно призводить до виникнення квазітеодицеї. Тотальна пропаганда і мовний терор, котрими була створена квазітеодицея буття українського народу, стали шляхом викорінення глибинних онтологічних основ українського етносу. Лінгвоцид був не чим іншим, як спробою уніфікувати чуттєвий світ усіх народів Радянського Союзу (не лише українців), і цей шлях цілком закономірно привів до кризи естетичної свідомості. Альтернативи на цьому шляху не було і не могло бути, бо перетворення самобутніх почуттів, смаків, ідеалів українського народу, всіх чинників, що становлять структуру естетичної свідомості, на загальну ідеологему стало передумовою кризи національної естетичної свідомості. Таким чином, досить окреслено проступають ланки квазітеодицеї: тотальна пропаганда і мовний терор – лінгвоцид – криза естетичної свідомості – квазітеодицея як симулякр національного буття.

Квазітеодицея в естетичному аспекті є не чим іншим, як симулякром. Пояснимо цю позицію. Симулякр створює ситуацію, коли за позначуючим фактично не існує позначуваного. За таких умов і виникає “квазі” – примарність, порожнеча, котра за

допомогою форми відтворює наявність ідеологічно заданого змісту, якого насправді не існує, а значить не існує трансценденції. Фундаментальну якість симулякра становить його принципова неспіввіднесеність з будь-якою реальністю, що спростовує можливість самої думки про будь-яку ідентичність. Проте це не шкодить досить активному й енергійному існуванню і розвиткові симулякра. Саме тому, що симулякр є не чим іншим, як квазі-теодицеєю, досить цікавим постає суперечність: симулякр радянської епохи був представлений різноманітними ідеологічними символами, тоді як сам симулякр символом не є. Символ – безмежний у власній трансценденції, а в симулякрі трансценденції просто не існує, не може існувати, бо симулякр – не символ (хоча й представлений різноманітними символічними формами), а знак, що позначає лише й виключно самого себе. Симулякр добре імітує повну вертикаль людського буття. За допомогою симулякра це буття піддається програмуванню, таким чином, програмується дійсність. Симулякр національного буття є знаком політичного сповнення, тобто знаком політичним, котрий витісняє естетичне з кола націебуття. У зв'язку з цим, квазітеодицея не може бути естетичною, бо підміняє традиційну теодицею з її почуттям винуватості перед єдиним Богом на ідеологічні концепції різного спрямування, на масове звернення до квазірелігії тоталітаризму. Симуляція у такому випадку є такою всеохопною, що примушує все реальне збігтися з моделями симуляції. Небезпечність насадження симулятивних моделей націебуття полягає в тому, що досить активно стирається відмінність між реальністю і симулякрами: шлях до трансцендентного перекривається, для нього просто не лишається місця. За допомогою симулякрів відбувається брутальна підміна реального на знаки реального. У такий спосіб в радянському суспільстві відбулася підміна винуватості. У класичній теології суб'єктом вини виступає людина як винна, грішна перед Богом. У випадку квазітеодицеї суб'єктом вини виступає та сама людина, але не перед Богом, а перед державою, котра за такої політики неминуче перетворюється на суб'єкт абсурду. Така підміна абсолюту – шлях в нікуди, в ніщо. На цей шлях і було виведене українство тоталітарною політикою радянського уряду.

У культури, як і у мови, є одна важлива властивість: коли на них починають тиснути, вони, у споконвічному інстинкті самозбереження, починають сягати власних архаїчних глибин, підіймаючи на поверхню нові могутні потенційні пласти. Невипадково нищення етносу починається з нищення його мови. Якщо з естетичної свідомості нації вилучити все, крім мови, то мова збереже в собі всю повноту національної культури. Бо кожне слово національної мови має свою цінність, зберігає живу культурну традицію. Слова рідної мови для етносу відіграють таку саму роль, яку священні книги відіграють у формуванні релігійної свідомості людства. "... Пустота, поверховість, несерйозність слів трапляється тоді, коли вони втрачають свій зміст, втрачають свою онтологічну основу, якою і є сакральне" [9, 183]. Внаслідок розмивання сакральних орієнтирів, що містить рідна мова, відбувається змішування протилежних за своїми ознаками понять, зникає тверда основа для подальшої розбудови етносу, розвитку його культури та духовних традицій, створюється квазітеодицея націєбуття.

Викривленість, квазітеодицея національного буття досягається, насамперед, спаплюженням, руйнацією мови нації. Ця мова відбиває естетику світобачення нації; у ній містяться ті неперевершені естетичні перли, котрі властиві саме цій національній мові і будь-які спроби замінити їх на кращі, запозичені з чужої мови, призводять до ентропійних процесів у площині національної мови. "Красоти ці увійшли в саму душу мови, і будь-яка спроба вирвати їх відтіть неминуче спричинить їх руйнування... Це і є ті плоди, котрі не піддаються пересаджуванню в інший клімат" [2, 124]. У національній мові розгорнене буття нації, вона – чи не найголовніше виявлення національної естетичної свідомості, у ній міститься почуттєвість народу, його переживання власної екзистенції. "Мова почуттів і перших могутніх вражень, мова пристрасті й усього того, що викликається пристрастю, мова уявлення, дії, пам'яті, радості або страждання, пережитих, побачених, випробуваних, діючих і сприйнятих... Природа, почуття, вся душа людини вилились у мові і виявили себе в ній, закарбували в ній цей склад і, значить, впливають через неї на все, що є природою... Вона накладає на душу свій відбиток, точнісінько так, як зображення або печать, лишають відтиск на воскові або глині" [1, 192]. У мові відбувається туга за

єдністю нації, її жага абсолюту, в котрих і відбивається сутнісний рух людської драми. Нації, як духовному утворенню, треба мати внутрішню соціальність, щоб не бути розірваною зовнішнім середовищем. І ця соціальність досягається, передусім, рідною мовою. Відношення до нації, її мови повинне містити в собі весь ризик, тайну, страх, довіру, захват, котрі притаманні їй. У цьому – суб’єктивність сотворіння. Тотальною пропагандою і мовним терором ця суб’єктивність піддається руйнації, а згодом – і повному винищенню, створюється квазітеодицея націєбуття.

За допомогою науки ми можемо розпізнати і перерахувати навколишні явища, проте ніяк не можемо цілком засвоїти світ. Він засвоюється на емоційному, почуттєвому рівні, рівні естетичної свідомості, котрий виявляється у мові. Право нації на самостійні дії, на творчі прояви національної самобутності не визнаються, бо все це знаходиться поза межами раз і назавжди “окресленої ідеології”, і породжених нею догматичних систем мислення.

Тотальна пропаганда і мовний терор, котрі створюють квазітеодицею національного буття, призводять до катастрофічної стандартизації світу, до втрати націями індивідуальних, самобутніх властивостей, на заміну яким приходить автоматичний схематизм світосприйняття. Зрозуміло, що “все є причетним до загального”, проте воно є й особливим... особистою властивістю будь-якої істоти є саме те, що не збігається ні з чим іншим... у світі лишається тим менше особистого, чим більше істин ми відкриваємо, бо здавна вже йде боротьба проти індивідуального... Не знаю, що лишиться від нас насамкінець, коли все буде раціоналізованим” [4, 643]. Отже, нівелювання національних розбіжностей винищуванням національної мови приводить до схематичної стандартизації олюдненого світу, до загибелі нації як індивідууму загальнолюдського соціуму.

Націю, народ складають люди, об’єднані не лише однією географічною територією проживання. Серцевина, ядро цього поєднання – національна мова, котра і є тим вирішальним поштовхом до руху у спільному, єдиному духовному просторі, який зветься національним простором. Тотальна пропаганда і мовний терор спочатку звужують цей простір, а потім зводять його нанівець, стирають з багатоголосої палітри людства. Людина, народ, котрі втратили надію й усвідомили це, перестають належати майбутньому.

Чужий світ, де рідна мова в занепаді, є не чим іншим, як втечею від дійсності, бо дійсність — це низка дій, котрими нація являє себе світові й самій собі, забезпечує безперервність власної екзистенції у світі. Націєбуття, що “цементується” мовою, можна визначити як незбагненну єдність поодинокого і спільного. Квазітеодицея національного буття, котра створюється тотальною пропагандою і мовним терором, характеризується своєрідною цинічною діалектикою, що являє собою рабство і несправедливість в якості протилежностей, котрі скріплюються одна одною, впливають одна з одної. У цій спотвореній дійсності незмінним лишається тільки одне: в ній постійно і повсякчасно топчеться і перекручується одна й та сама загальнолюдська цінність — свобода людини, нації, і разом з нею, зганьбленою виявляється справедливість. Розірвати це замкнене коло обмежень, у котре насильницьки вміщується нація мовним терором, можна лише відновленням у самій нації і навколо неї престижу свободи і створення потрібних умов, щоб ця свобода не приносилась у жертву, навіть тимчасову, хоч би чому було. Створена квазітеодицея націєбуття не просуває націю вперед; вона, навпаки, відкидає її далеко назад, так, що цій нації доводиться знов і знов відновлювати свій шлях ціною чималих зусиль і страждань. “Пустіть мене до мене. Поможіть ввібрати в голодні очі край полинний і заховать на смерть. Пустіть мене...”, — читаємо у Василя Стуса молитву людини, що жадає лишитись нею за будь-яких обставин [6, 23].

Підсумовуючи сказане, доходимо висновків:

— політика лінгвоциду заклала суттєві передумови для деестетизації, дегуманізації українського суспільства в цілому;

— українська мова була зведена до побутової мови, перекреслювалась її естетична цінність, її роль як генератора духовного багатства українського народу;

— українство як духовно-етнічна спільнота опинилось у трагічному становищі. Тотальна пропаганда і мовний терор усіляко обмежували, а часом і знищували її свободу у головному вияві національної самобутності — спілкуванні рідною мовою;

— одним із наслідків квазітеодицеї стала частково або цілком втрачена чи спотворена історична пам'ять народу, котра міститься в

мові і передається мовою. Таким чином, були створені передумови деестетизації українського культурного простору;

– деестетизація викликала до життя появу симулякрів національного буття. За допомогою симулякрів це буття піддавалось програмуванню, таким чином програмувалась дійсність;

– симулякрами була створена квазітеодицея націєбуття українців.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Гердер И.Г.* О воздействии поэзии на нравы народов в древние и новые времена // *Гердер И.Г.* Избранные сочинения. – М., Л., 1959.
2. *Гердер И.Г.* О различных возрастах языка // *Гердер И.Г.* Избранные сочинения.
3. *Донцов Д.* Криза нашої літератури (ЛНВ, 1923, IV) // *Донцов Д.* Дві літератури нашої доби. – Львів, 1991.
4. *Музиль Р.* Человек без свойств. – М., 1994.
5. *Стус В.* Листи до сина. – Івано-Франківськ, 2001.
6. *Стус В.* Останній лист Довженка // *Стус В.* Листи до сина.
7. *Суханцева В.К.* Метафизика культуры. – К., 2006.
8. *Федик О.* Мова як духовний адекват світу (дійсності). – Львів, 2000.
9. *Шелюто В.М.* Сакральне в мовній реальності. // *Шелюто В.М.* Естезис сакрального. – Луганськ, 2007.

Москалюк В.М. Квазітеодицея: деестетизація естетичного.

У статті досліджується квазітеодицея національного буття українців в якості штучного утворення радянської ідеології. Підкреслюється антигуманний характер тотальної пропаганди і мовного терору проти української мови. Доводиться, що квазітеодицея націєбуття є початком тотальної уніфікації усєї системи загальнолюдських цінностей, у котрій ментальне розрізнення світових народів поступово стирається. Наслідком цього процесу стає деестетизація естетичного, виникнення симулякрів національного буття.

Ключові слова: квазітеодицея націєбуття; тотальна пропаганда і мовний терор; деестетизація естетичного; симулякри національного буття; тотальна уніфікація; квазірелігія тоталітаризму.

Москалюк В.М. Квазитеодицея: деестетизация эстетического.

В статье исследуется квазитеодицея национального бытия украинцев как искусственной модели советской идеологии. Подчеркивается антигуманный характер тотальной пропаганды и языкового террора против украинского языка. Доказывается, что квазитеодицея национального бытия является началом тотальной унификации всей системы общечеловеческих ценностей, в которой ментальные различия мировых народов постепенно стираются. Следствием этого процесса становится деэстетизация эстетического, возникновение симулякров национального бытия.

Ключевые слова: квазитеодицея национального бытия; тотальная пропаганда и языковой террор; деэстетизация эстетического; симулякры национального бытия; тотальная унификация; квази-религия тоталитаризма.

Moscaluk V. The quasitheodicy: deaesthetization of aesthetic.

The article researches the quasitheodicy of national life of the Ukrainians as artificial model of soviet ideology. The hellish character of total propaganda and language terror against Ukrainian is underlined. The author convincingly proves that the quasitheodicy of national life is the beginning of total standardization of the whole system of human values, in which the mental distinctions between the world peoples are gradually being cancelled. The deaesthetization of the aesthetic phenomena, the origin of simulacra of national life is the consequence of this process.

Key words: the quasitheodicy of national life; propaganda and language terror; deaesthetization of the aesthetic phenomena; simulacra of national life; total standardization; quasireligion of totalitarianism .